

02. 12. Český jazyk - literatura

Milí šestáci,

dnes máme hodinu literatury. Přečtěte si prosím následující úryvek a poté zodpovězte otázky. Odpovědi pište do LITERÁRNÍHO sešitu. Pracujte zodpovědně, vše si příští týden zkontrolujeme. Kdo chce, může si i vyluštit doplňovačku pod textem. (Pokud se vám nechce číst z monitoru, můžete si místo této ukázky přečíst jinou pohádku, kterou máte doma. Na otázky tedy odpovíte podle toho, jakou pohádku jste si vybrali.)

Přeji vám hezký den,

Barbora Frimmelová, TU

Otázky:

- 1) K jakému literárnímu druhu ukázka patří?
- 2) Je to epický (má děj) nebo lyrický (nemá děj, zaměřuje se na pocity) žánr?
- 3) Je děj skutečný?
- 4) Kdo v této pohádce vystupuje?
- 5) Jsou všechny postavy z reálného světa?
- 6) Co bychom mohli říci o hlavním hrdinovi? Jaký je?
- 7) Co se mu přihodilo?
- 8) Příběh začíná slovy *Bylo – nebylo...* Začínají takto i jiné pohádky? Jaké slovní obraty se v pohádkách ještě opakují?
- 9) V pohádkách se také velmi často opakují číslovky. Jaké?
- 10) Jak příběh končí? Zvítězilo dobro nad zlem?

KAREL JAROMÍR ERBEN: TŘI ZLATÉ VLASY DĚDA VŠEVĚDA

*Na úvod jsme vám vybrali známou pohádku **Tři zlaté vlasy děda Vševěda**, kterou pro české děti zpracoval Karel Jaromír Erben ve sbírce z roku 1865, která měla název **Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních** (později byla vydána v knížce **České pohádky**). Jistě ji všichni dobře znáte, a tak ji neuvádíme celou, ale počítáme s vaší aktivní účastí.*

Přečtěte si první část pohádky:

Bylo — nebylo: byl jednou jeden král, který se rád honil po lesích za zvěří. Jednou taky se pustil daleko za jelenem a zabloudil. Byl sám a sám, přišla noc a král byl rád, že našel na mýtině chalupu. Zůstával tam uhlíř. Král povídá, jestli by ho chtěl z lesa na cestu vyvést, že mu dobře zaplatí.

„I rád bych s vámi,“ řekl uhlíř, „ale tu vidíte, žena se mi právě čeká, nemohu odejít. A kam byste taky v noci? Lehněte si na půdu na seno a ráno vás doprovodím.“

Brzy potom se narodil uhlířovi synáček. Král ležel na půdě, nemohl usnout. O půlnoci pozoroval dole ve světnici nějaké světlo. Koukne skulinou ve stropě a tu vidí: uhlíř spal, žena jeho ležela jako ve mdlobách a podle děťátka stály tři staré babičky, celé bílé, každá měla v ruce svíci rozsvícenou. První povídá: „Já tomu chlapci dávám, aby přišel do velikých nebezpečností.“ Druhá povídá: „A já mu dávám, aby ze všech šťastně vyvázl a byl dlouho živ.“ A třetí povídá: „A já mu dávám za ženu tu dcerušku, co se dnes narodila tomu králi, který tu nahoře na seně leží.“ Nato babičky svíce zhasly a bylo zas ticho. Byly to sudičky. Král zůstal, jako by mu byl meč do prsou vrazil. Nespál do rána; přemýšlel, co a jak, aby se nestalo, co tu slyšel. Když se rozednilo, začalo dítě plakat. Uhlíř vstal a vidí, že mu žena zatím usnula na věčnost. „Och, můj ubohý sirotečku!“ naříkal; „co si s tebou počnu?“

„Dej mi to děťátko,“ praví král, „já se o ně postarám, že mu dobře bude; a tobě dám peněz tolik, že do smrti nebudeš musit uhlí pálit.“

Uhlíř králi děťátko slíbil. Král se navrátil domů a tam se dověděl, že se mu skutečně narodila dceruška. Aby zabránil naplnění sudby, ihned poslal svého služební-

ka pro uhlířovo dítě s příkazem, aby je potom po cestě utopil. Sloužící však hodil dítě do vody i s košíkem, v němž leželo, a tak se chlapeček zachránil. Vylovil ho rybář a odnesl domů své ženě. Oba ho přijali za vlastního a dali mu jméno Plaváček.

Léta plynula a z chlapce vyrostl jinoch. Tehdy se s ním král znovu setkává, poznává, že je to jeho nezvaný zeť, a přemýšlí, jak se ho zbavit. Do děje však znovu zasahuje babička-sudička.

„Kampak, Plaváčku, kampak?“

„Jdu se psaním do královského zámku a zabloudil jsem. Nemohla byste mi, matičko, povědít, kudy na cestu?“

„Dnes už beztoho nedojdeš, je tma,“ řekla babička, „zůstaň u mne na noc; však nebudeš u cizí, jsem ti kmotrou.“

Mládenec si dal říci, a sotva byli několik kroků, měli před sebou hezký domek, jako by byl najednou ze země vyrostl. V noci, když hoch usnul, vytáhla mu babička psaní z kapsy a dala mu tam jiné, ve kterém tak bylo napsáno: „Toho mladíka, kterého ti tuto posílám, dej bez meškání s naší dcerou oddat; můj to souzený zeť. Až se vrátím, ať je vykonáno. Tak má vůle.“

Když paní králová to psaní přečtla, dala hned vystrojit svatbu a obě, paní králová i mladá královna, nemohly se na ženicha dost nahledět, jak se jim líbil, a Plaváček byl se svou královskou nevěstou taky spokojen. Po několika dnech přijel domů král, a když viděl, co se stalo, rozzlobil se náramně na svou paní, co to učinila.

Jistě snadno odlišíte Erbenovo autentické vyprávění příběhu od stručného shrnutí děje, které část pohádky nahrazuje. (Můžete si společně ve třídě shrnout základní odlišnosti.) Nyní je na vás, abyste sami pokračovali

a) tak, jak skutečně probíhal děj pohádky,

b) podle své fantazie.

Potom společně písemně (nejprve na tabuli) zformulujte chybějící část pohádky tak, aby ten, kdo pohádku nezná, zcela jednoznačně pochopil děj.

Závěr pohádky bude opět autentický — od Karla Jaromíra Erbena.

„Král nechce, abych byl darmo jeho zetěm; i poslal mě pro tři zlaté vlasy děda Vševeda.“

Babička se usmála a povídá: „Děd Vševed je můj syn, jasné slunce: ráno je pacholátkem, v poledne mužem a večer starým dědem. Já ti ty tři vlasy z jeho zlaté hlavy opatřím, abych ti taky darmo nebyla kmotrou. Ale tak, synáčku, jak tu jseš, zůstat nemůžeš! Můj syn je sice dobrá duše, ale když přijde navečer hla-

dový domů, mohlo by se lehko stát, že by tě upekli a snědl k večeři. Je tu prázdná kád', přiklopím ji na tě."

Plaváček prosil, aby se taky děda Vševěda zeptala na ty tři věci, co slíbil na cestě, že přinese odpověď.

"Zeptám," řekla babička, "a dej pozor, co řekne."

Najednou strhl se venku vítr a západním oknem do světnice přiletělo slunce, starý dědeček se zlatou hlavou. "Čuchy, čuchy člověčinu," povídá, "někoho tu, matko, máš?"

"Hvězdo denní, kohopak bych tu mohla mít, abys ty ho neviděl? Ale tak je: celý den lítáš po tom božím světě, a tam se té člověčiny načucháš; i není divu, když večer domů přijdeš, že ti ještě voní!" Stařeček neřekl na to nic a sedl k večeři.

Po večeři položil svou zlatou hlavu babičce na klín a počal dřímát. Když babička viděla, že už usnul, vytrhla mu jeden zlatý vlas a hodila na zem — zazvonil jako struna. "Co mi chceš, matko?" řekl stařeček.

"Nic, synáčku, nic, dřímala jsem a měla jsem divný sen." "A co se ti zdálo?"

"Zdálo se mi o jednom městě, měli tam pramen živé vody; když někdo stonal a napil se jí, ozdravěl; a když umřel a tou vodou ho pokropili, zas ožil. Ale teď od dvaceti let voda přestala téct; je-li jaká pomoc, aby zas tekla?"

"Snadná pomoc: v té studnici na prameně žába sedí, nedá vodě téct; ať žabu zabijí a studnici vyčistí, poteče voda zas jako prve."

Když stařeček potom zas usnul, vytrhla mu babička druhý zlatý vlas a hodila na zem.

"Což zase máš, matko?"

"Nic, synáčku, nic, dřímala jsem a zdálo se mi zas něco divného. Zdálo se mi o jednom městě, měli tam jabloň, nesla mladici jablka; když někdo zestárnul a jedno snědl, omládl zas. Ale teď od dvaceti let nenese jabloň ovoce žádného; je-li jaká pomoc?"

"Snadná pomoc: pod jabloní leží had, užívá jí síly; ať hada zabijí a jabloň přesadí, ponese zas ovoce jako prve."

Potom stařeček brzy zas usnul a babička mu vytrhla třetí zlatý vlas.

"Což mne, matko, spát nenecháš?" řekl stařeček mrzutě a chtěl vstávat.

„Lež, synáčku, lež! Nehněvej se, nerada jsem tě vzbudila. Ale přišla na mě dřímota a měla jsem zas podivný sen. Zdálo se mi o přívozníkovi na černém moři; dvacet let už tam převáží a nikdo ho nejde vysvobodit. Kdy bude roboty jeho konec?“

„Hloupé matky to syn! Ať dá jinému veslo do ruky a sám vyskočí na břeh, bude ten zas přívozníkem. Ale teď už mi dej pokoj: musím časně ráno vstát a jít slzy sušit, co králova dcera každou noc vypláče pro svého muže, syna uhlířova, kterého král poslal pro mé tři zlaté vlasy.“

K ránu strhl se zas venku vítr a na klíně své staré matičky probudilo se místo stařečka krásné zlatovlasé dítě, boží slunéčko, dalo matce sbohem a východním oknem vyletělo ven. Babička zas odklopila kád' a řekla Plaváčkovi: „Tuhle máš ty tři zlaté vlasy, a co děd Vševěd na ty tři věci odpověděl, už taky víš. Jdi spá-nembohem, už mne víc neuhlídáš, není toho třeba.“

Plaváček babičce pěkně poděkoval a šel.

Když přišel do toho prvního města, ptal se ho král, jakou jim nese novinu.

„Dobrou!“ řekl Plaváček; „dejte studnici vyčistit a žábu, co na prameně sedí, zabijte, a poteče vám voda zas jako kdy prve.“

Král to dal hned udělat, a když viděl, že se voda prýští plným pramenem, daroval Plaváčkovi dvanáct koní bílých jako labutě a na ně tolik zlata a stříbra a drahého kamení, co mohli unést.

Když přišel do toho druhého města, ptal se ho zase král, jakou jim nese novinu.

„Dobrou,“ řekl Plaváček, „dejte jabloň vykopat, najdete pod kořeny hada, toho zabijte; potom jabloň zase vsad'te a ponese vám ovoce jako kdy prve.“

Král to dal hned udělat, a jabloň za noc oděla se květem, jako by ji růžemi osypal. Král měl velikou radost a daroval Plaváčkovi dvanáct koní vraných jako havrani a na ně taky tolik bohatství, co mohli unést.

Plaváček jel potom dál, a když byl u černého moře, ptal se ho přívozník, zdali se dověděl, kdy bude vysvobozen.

„Dověděl,“ řekl Plaváček, „ale dříve mě převez, pak ti povím. Přívozník se sice vzpouzel, ale když viděl, že není jiné pomoci,

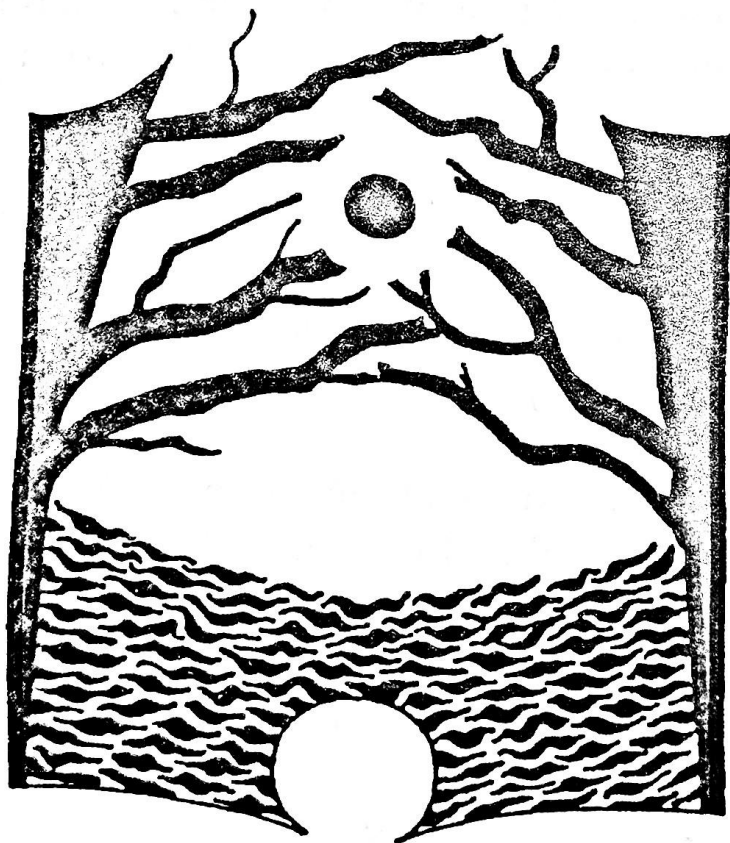
převezl ho přec i s jeho čtyřmi a dvaceti koňmi. „Až zas budeš někoho převážet,“ řekl mu potom Plaváček, „dej mu veslo do ruky a vyskoč na břeh, a bude ten místo tebe přívozníkem.“

Král ani svým očím nevěřil, když mu Plaváček ty tři zlaté vlasy děda Vševěda přinesl, a dcera jeho plakala, ne žalostí, ale radostí, že se zas vrátil. „A kdes těch pěkných koní a toho velikého bohatství nabyl?“ ptal se král.

„Vysloužil jsem si to,“ řekl Plaváček a vypravoval, kterak tomu králi dopomohl zas ke mladickým jablkům, co ze starých lidí dělají mladé, a tomu králi k živé vodě, co z nemocných dělá zdravé a z mrtvých živé.

„Mladicí jablka! Živá voda!“ opakoval si potichu král; „kdybych jedno snědl, omládl bych; a kdybych i zemřel, tou vodou bych zas ožil!“ Bez meškání vydal se na cestu pro mladicí jablka a pro živou vodu — a potud se ještě nevrátil.

A tak se stal uhlířův syn zetěm královým, jak sudička usoudila, a král — snad ještě pořád tam převáží přes černé moře!

Kresba Věra Martinková

5) Vyluštěte:

a) *jméno pohádkové postavičky ze zvířecí říše*

1. Jméno slavného mravence, titulní postavy knížky Ondřeje Sekory
2. Jméno víly, večerníčkové postavy, kterou výtvarně ztvárnil Radek Pilař
3. Příjmení autora pohádkové knížky O Mikešovi
4. Příjmení ilustrátora knihy o Machovi a Šebestové
5. Pohádková postava loupežníka z lesa Řáholce
6. Synek tohoto loupežníka
7. Křestní jméno toho z bratří Čapků, který napsal Dášeňku

